

מות יצחק ורבקה

וַיָּבֵא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אֲבִיו מִמְרֵא קְרִית הָאֲרָבָה הוּא חֲבֵרוֹן אֲשֶׁר גַּר שָׁם אַבְרָהָם וַיִּצְחָק: ¹ וַיְהִי יָמֵי יִצְחָק מְאֹד שָׁנָה וּשְׁמָנִים שָׁנָה: ² וַיָּגֹעַ יִצְחָק וַיָּמָת וַיֹּאסֹף אֶל עַמְיָו זָקֵן וְשִׁבְעַת יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֶשָׂו וַיַּעֲקֹב בְּנָיו (בראשית לה כז-כט).³

בְּמַעְרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחִתִּי לְאַחֲזַת קֶבֶר: שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אַבְרָהָם וְאֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק וְאֶת רַבֵּקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבְרָתִי אֶת לֵאָה: (בראשית מט ל-לא).⁴

מסכת בבא בתרא דף טז עמוד ב – ישמעאל עשה תשובה

א"ר יוחנן: ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו, שנאמר: "ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו" (בראשית כה ט). ודילמא דרך חכמתן קא חשיב להו! אלא מעתה: "ויקברו אותו עשו ויעקב בניו" (בראשית לה כט), מאי טעמא לא חשיב להו דרך חכמתן? אלא מדאקדמיה - אדבורי אדבריה, ומדאדבריה - שמע מינה: תשובה עבד בימיו.⁵

פירוש רד"ק בראשית לה כט פרשת וישלח – יעקב נוהג כבוד בעשו

הקדים עשו לפי שהיה בכור אע"פ שמכר בכורתו, יעקב היה נוהג בו כבוד ומקדימו לפניו מעת שהשלים אתו.⁶

רמב"ן בראשית לה כח פרשת וישלח – מיתה בשיבה טובה אחרי שוב "הבן המבורך"

... אבל יתכון הכתוב להגיד כי יצחק מת בשיבה טובה זקן ושבע ימים אחרי ששב אליו בנו המבורך, הנוחל מעלתו, וקברוהו בכבוד עשו ויעקב בניו גדולי העולם.⁷

¹ מסעו הארוך של יעקב מחרון חזרה למולדתו ועיר אבותיו תם; מסע רווי אירועים דרמטיים: העימות עם לבן (ראה דברינו [יגיע כפיים](#) משבוע שעבר), המאבק עם המלאך (ראה דברינו [מאבק יעקב והמלאך](#) בפרשה זו), המפגש עם עשו (דברינו [מפגש יעקב ועשו](#)), מות רחל, מעשה דינה ושכם (דברינו [צלולה הייתה החבית ועכרתם אותה](#)) ועוד ועוד. למסע זה יש גם מספר נקודות של 'התנחלות' זמנית כאשר יעקב קונה חלקת שדה ליד שכם וכן את פני העיר (דברינו [ויחן את פני העיר](#), ראה גם בראשית לה כב: "וַיְהִי בְשָׁנָן יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הַחִוִּי") וכבר תמהנו בדברינו [מסע יעקב בחזרתו לארץ](#), מדוע הוא לא ממחר ושם לדרך פעמיו אל יצחק ורבקה הוריו). כך או כך, מסע זה מגיע לקיצו הרגוע (לכאורה) בחבירת יעקב למשפחתו בחברון משם בעצם התחיל מסעו (ראה מדרש תנחומא ויצא ט, חזקוני בראשית כח י שיעקב יצא מחברון ולא מבאר שבע ככתוב במקרא). אך, רגע, היכן רבקה? מדוע רק יצחק נזכר בפסוק? האם זכתה רבקה לראות את יעקב בנה האהוב חוזר בריא ושלם (ועם 12 נכדים ועפ"י המדרש גם 12 נכדות!) מהמסע אליו שלחה אותו?

² עפ"י סדר הקורות שבסדר עולם רבה והמפרשים, יעקב חוזר לארץ בגיל 99 בשנת 159 לחיי יצחק אביו. ולפי זה הוא חי בחברון 21 שנה עד מות אביו. וכידוע מהמדרשים והפרשנים על "וישב יעקב" שגם זו לא הייתה תקופה רגועה בחייו של יעקב.

³ לאחר המפגש הדרמטי עם עשו והיפרדותם של האחים התאומים, הרי לנו מפגש נוסף, אולי האישי האחרון, לפני שיתחילו המפגשים ההיסטוריים הגדולים בין צאצאי שני האחים וסמליהם: אדום, רומי וכו'. לרגע מתאחדים יעקב ועשו וחולקים כבוד אחרון ליצחק אביהם. רבקה, יכלה אולי לרוות נחת לרגע בעת שנבואתה הקשה "למה אשכל שניכם ביום אחד" לא התקיימה, אך אנו לא שומעים אודותיה דבר. וסתם לנו המקרא כאן היכן קברו את יצחק.

⁴ מה שסתם לנו המקרא בפרשתנו מגלה לנו יעקב בפרשת ויחי, ערב מותו, שקבורת יצחק הייתה, כצפוי באחוזת הקבר המשפחתית שאברהם כה טרח לקנותה לאחר מות שרה אשתו. גם רבקה (סוף סוף) הנה נזכרת. אך שים לב ללשון הסתמית "קברו את יצחק ואת רבקה". מי קבר? מתי נפטרה רבקה? מי נכח בקבורתה?

⁵ הגמרא לוקחת אותנו אחורה לקבורת אברהם גם שם מתאחדים הבנים: יצחק וישמעאל, לרגע לפחות, סביב קבורת אברהם אביהם. הגמרא עומדת על ההבדל שאצל הראשונים התחלף סדר השמות הטבעי מישמעאל ויצחק ליצחק וישמעאל ואילו כאן נשמר הסדר הטבעי: עשו ויעקב. אבל עניינה הוא רק הראשונים, שהקדמת שמו של ישמעאל ליצחק מלמדת שיעשה תשובה וקיבל את מרותו של יצחק עליו ("אדבורי אדבריה" בלשון הגמרא); ואין היא דנה בקבורת יצחק. הנושא העיקרי בו דנה הגמרא שם הוא השיבה הטובה שזכה לה אברהם, כולל "שלא מרד עשו בימיו". בין השיטין, ניתן אמנם ללמוד שם על מעשיו הרעים של עשו ושיעקב לא "הדביר" בדומה ליחסים בין יצחק לישמעאל, אך עדיין את הקדמת שמו של עשו ליעקב בקבורת יצחק ניתן לדרוש לכאן או לכאן.

⁶ ורשב"ם מבאר: "לפי שהיה בכור ויעקב היה חולק לו כבוד, אבל בקבורת אברהם הקדים יצחק לישמעאל שהיה בן השפחה". ובמדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרק לה: "ויקברו אותו עשו ויעקב בניו. חלק כבוד יעקב לעשו כדי להפיס דעתו". ראה עוד לקט יושר חלק א (אורח חיים) עמוד קנ ענין א שמדגיש את עניין כיבוד אב ואם שעשו קיים הרבה יותר מיעקב: "לכך הקדים עשו ליעקב לפי שהוא זחיר בכבוד אביו יותר מיעקב. וראייה יעקב היה נענש שנתעלם ממנו יוסף כמה שנים, וגם מוכח מקרא ויקברו אותו עשו ויעקב שהוא זחיר בכבוד אביו אף על פי שהוא רשע". ואנחנו נוסף שאולי יעקב נתן כבוד לעשו שבא מרחוק, משעיר, לחלוק כבוד אחרון לאביו. יעקב נתן לעשו את הקדימות, לפחות בכבוד האחרון שהם חולקים לאבא יצחק, ואיך שלא נסביר זאת, יש בכך מעין הודאה במקצת שעשו הוא הבכור מבטן, דבר שאי אפשר לקנות או למכור.

⁷ גם כאן, אין אזכור לרבקה ולעשו (את זאת עשה כבר רמב"ן בתחילת הפרק, ראה סוף הדף), רק קשר ישיר יצחק-יעקב ושיבתו הטובה של יצחק. והקבורה המכובדת לה זכה ע"י שני בניו "גדולי העולם". מזכיר את המדרש: "שני גוים בבטן - אל תקרי גוים אלא גאים ... אלו אנטוניוס ורבי (ברכות נז ע"ב, ראה דברינו [אנטוניוס ורבי](#) בפרשה זו).

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק כה – עשו לא עשה תשובה

ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. מלמד שעשה ישמעאל תשובה, שהרי היה ישמעאל בכור והנהיג יצחק לפניו, לפי שהיה יודע בו שהוא צדיק ממנו. אבל עשו לא עשה תשובה, שהרי (לא) נאמר: ויקברו אותו עשו ויעקב בניו.⁸

פרקי דרבי אליעזר (היגר) - "חורב" פרק לז – חולקים בירושת יצחק

ויסעו ויהי חתת אלהים, ולקח יעקב בניו ובני בניו ונשיו והלך לקרית ארבע אצל יצחק אביו ומצא שם את עשו ואת בניו ואת נשיו יושבים באוהל יצחק ותקע לו אוהלו חוצה לה. וראה יצחק את יעקב ואת נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת כל אשר לו לשני בניו ושמח בבלו מאד ועליו הוא אומר: "וראה בנים לבניך שלום על ישראל".⁹ ר' לוי אומר: בשעת אסיפתו של יצחק הניח את מקנהו ואת כל קניינו ואת כל אשר לו לשני בניו, לפיכך גמלו חסד לו שניהם, שנאמר: ויקברו אותו עשו ויעקב בניו.¹⁰ אמר עשו ליעקב: נחלוק כל מה שהניח לנו אבא לשנים ואני בורר שאני בכור.¹¹ אמר יעקב: הרשע הזה לא מלא עינו מן העושר, שנאמר: וגם עינו לא תשבע עושר. מה עשה יעקב אבינו? חלק לשני חלקים: כל מה שהניח אביו חלק אחד, ואת ארץ ישראל חלק אחר, מה עשה עשו? הלך אצל בנו של ישמעאל, אמר לו ישמעאל לעשו: האמורי והכנעני אז בארץ ויעקב בוטח לרשת את הארץ, ולכן טול אתה מה שהניח אביך ואין ליעקב מאומה. ולקח עשו כל מה שהניח אביו, וארץ ישראל ומערת המכפלה לקח יעקב וכתבו כתב עולם ביניהם. אמר לו יעקב לעשו: לך מארץ, עשו. ולקח עשו את נשיו ואת בניו ואת כל אשר לו וילך אל ארץ וכו'. ובשכר שפינה את כליו בשביל יעקב אחיו נתן לו הקב"ה מאה מדינות משעיר ועד מגדיאל... אז ישב יעקב בטח ושאנן ושלם בארץ כנען ובארץ מולדתו ובארץ מגורי אביו, שנאמר: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו".¹²

⁸ נראה שמדרש זה בנוי על הגמרא בבא בתרא לעיל ומנסה להמשיך אותה במקום בו פסקה. הגמרא מתעכבת כאמור על ישמעאל ויצחק ומביאה את המקרה של יעקב ועשו רק כהוכחה שישמעאל עשה תשובה. בא מדרש זה ומשלים בשיטתו את התמונה: ישמעאל עשה תשובה ולכן נתן כבוד ליצחק ואילו כן עשו קודם ליעקב, משמע שלא חזר בתשובה ולא קיבל את מרותו של יעקב ולא בגלל שהיה בן השפחה כדברי רשב"ם לעיל ובראשית רבה סג ב: "בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה". ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק לה: "ויקברו אותו עשו ויעקב בניו. מלמד שעמד על שבעת הבכורה שהרי הקדימו הכתוב". היינו שעשו עבר על השבעה שנשבע ליעקב ולא עמד בה. נראה שבמקום שבו פרשני המקרא מוצאים נתינת כבוד, פיוס והשלמה, גדולה משותפת וכו'; מוצאים המדרשים מקום להמשיך אם לא להעצים את סכסוך האחים. שהרי עפ"י הגמרא עצמה, הקדמת שמו של עשו משמעותה שיעקב לא גרם לעשו לעשות תשובה כפי שייצחק גרם לישמעאל. אז לזכות או לחובת מי הסדר: עשו ויעקב? לחובת עשו? לחובת יעקב? לזכות יעקב? לזכות עשו? כך או כך, את האפשרות הפשוטה שיעקב נהג בכבוד כלפי עשו, מה שפרשני המקרא מציינים בפשטות, אין מדרש זה מוכן לקבל.

⁹ איזו אידיליה! מה מנסה מדרש זה (פרקי דרבי אליעזר, מדרש מהתקופה המוסלמית, ראה **תיאורו בספר מבוא למדרשים**) לומר לנו בצירוף אידילי זה? שממנו אגב יוצא שעשו היה בבית יצחק וסומך ליעקב בעת הקורות של יוסף ואחיו. האם שימש עשו כתף תומכת ליעקב אחיו ביגונן, כמו שחז"ל למשל אומרים על יצחק בדרשות על הפסוק: "ויבן אותו אביו – זה יצחק" (בראשית רבה פד). ראה דברינו **בית נחור** על נחור אבי אברהם שהלך לסעוד את תרח אביו אחרי שאברהם יצא לארץ כנען.

¹⁰ הפוך על הפוך על הפוך. בניגוד לאברהם אביו שבוחר לא לברך את יצחק על מנת לא להטיל קנאה בין צאצאיו ואומר: "מה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה" (בראשית רבה סא ו, ראה דברינו **יצחק אבינו** וכן **בחירה בבכורה ומחירה** בפרשת תולדות), יצחק בוחר לברך את עשו ומשם משתלשלת כל הפרשה הכאובה של לקיחת הברכות בערמה ע"י יעקב (במצוות אמו). וכאן, יצחק נוקט בדרך שלישית, משאיר את כל רכושו לשני בניו וסומך עליהם שיחלקו ביושר! מניין לקחת המדרש רעיון זה?

¹¹ ובלשון בראשית רבתי שנראה בהערה הסמוכה: "אמר עשו ליעקב: חלק כל מה שהניח אבינו לב' חלקים ואני בוחר שאני הגדול". יש חידה-מתמטית כיצד מנחים הורים שני ילדים לחלק עוגה טעימה ביניהם ביושר? התשובה: מורים לאחד לחתוך וקובעים שהשני יבחר ראשון. המדרש כנראה לא הכיר חידה זו או שהוא יאמר שיעקב אכן חילק שלא בשווה, ארץ ישראל שווה יותר מכל רכוש ומטלטלין ולקח את הסיכון שעשו יבחר בארץ ישראל. שים לב עם מי מתייעץ עשו.

¹² וכן הוא גם במדרש בראשית רבתי פרשת וישלח עמוד 161: "תניא ר' לוי אומר: בשעת אסיפתו של יצחק הניח כל אשר לו לב' בניו, לפיכך גמלו לו חסד שניהם, שנאמר: ויקברו אותו עשו ויעקב בניו (לה כט). אמר עשו ליעקב: חלק כל מה שהניח אבינו לב' חלקים ואני בוחר שאני הגדול. אמר יעקב: זה הרשע אינו משיב עינו מן העושר... מה עשה יעקב? חלק לשני חלקים, כל מה שהניח אביו חלק אחד ואת ארץ ישראל לחלק אחד. מה עשה עשו? הלך אצל נביות בן ישמעאל למדבר ונמלך עמו, א"ל: החתי והאמורי בארץ יעקב בטוח ליה הארץ, אלא טול כל מה שהניח אביך ואין ליעקב מאומה. לקח עשו כל מה שהניח אביו, וארץ ישראל ומערת המכפלה נתן ליעקב וכתבו כתב עולם ביניהם. אמר יעקב לעשו: לך מארץ ארזותי מארץ כנען, אין אנו יכולין לעמוד ביחד. מיד לקח עשו נשיו וכל אשר לו והלך להר שעיר מפני יעקב אחיו, הדא הוא דכתיב: וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו". עם חזרת יעקב לבית אביו שררו השלום והשלווה באוהל יצחק 21 שנה וזכה יצחק שהתקיים בו הפסוק: "וראה בנים לבניך שלום על ישראל". אידיליה מושלמת חוץ מאמא רבקה שחסרה כאן והמדרשים כלל לא טורחים להתעכב על נקודה זו. קבורת יצחק בשיטתו שניהם ברוגע לא הייתה התנסות מיוחדת כאשר עשו בא משעיר לחלוק כבוד לאביו (ורואה את יעקב שוכן ברווחה בבית יצחק), אלא סופה של תקופה אידילית משותפת והכרת הטוב של בנים שאביהם השאיר להם רכוש רב ("הניח את מקנהו ואת כל קניינו ואת כל אשר לו לשני בניו, לפיכך גמלו חסד לו שניהם"). אך מיד לאחר הסתלקות יצחק חוזרת ומתגלה המחלוקת, אם כי בטון מינורי ועשו שבחר מה שבחר, נאלץ לגלות מארץ כנען. יותר משהם מתייחסים לנושא שלנו, מדרשים אלה מנסים להתמודד עם הפסוקים שבפרשת אלופי אדום, אשר לכאורה מספרים את סיפור פרידת עשו ויעקב באור שונה לחלוטין ממה שאנו רגילים לחשוב: "ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת נשות בניו ואת כל נפשות ביתו ואת מקנהו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו: כי היה רכושם רב משבת יחידו ולא יכלה ארץ מגורייהם לשאת אתם מפני מקניהם" (בראשית לו ו-ז). המדרש מבין שאירוע זה היה לאחר מות יצחק, עפ"י סדר המקראות (ומשם ההמשך הישיר לפרשת וישב יעקב), הגם שבתחילת פרשתנו

מדרש תהלים (בובר) מזמור יח – לא הייתה אידיליה כלל וכלל במות יצחק

"וואויבי נתתה לי עורף." פסוק זה מדבר ביהודה, אמר ר' יהושע בן לוי: מסורת אגדה: יהודה הרג את עשו. אימתי? בשעה שמת יצחק אבינו, הלכו עשו ויעקב וכל השבטים לקבור אותו, שנאמר: "ויקברו אותו עשו ויעקב בניו" (בראשית לה כט).¹³ והיו כולן במערת המכפלה יושבין ובוכין, והשבטים עומדין וחולקין כבוד ליעקב, ויוצאין חוץ למערה, כדי שלא יהא יעקב בוכה ומתבזה לפניהם. השחיל עשו עצמו ונכנס למערה, ואמר עכשיו אני הורגו לאחר שמת אבי, שנאמר: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" (בראשית כז מא). נסתכל יהודה וראה שעשו נכנס אחריו, ואמר: מיד הוא הורג לאבא בפנים, מיד השחיל וצף הוא בעצמו, ונכנס ונמצא עשו שהיה מבקש להרוג את יעקב. מיד עמד יהודה והורגו מאחריו, ולמה לא הרגו מנגד פניו, לפי שהיה קלסתר פניו דומה לאביו,¹⁴ לפיכך חלק לו כבוד והרגו מאחריו, והוא שיעקב אביו מברכו: "ידך בעורף אויביך" (בראשית מט ח).¹⁵

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק לה – חשבון השנים

ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא. בן צ"א שנים היה יעקב כשנולד יוסף, הוסיף ו' שנים שעבד בצאן, ובי' שעשה בדרך, מצאנו ליעקב בן צ"ט כשבא אל יצחק אביו, הרי ליצחק קני"ט כשבא יעקב מפדן ארם. נמצא שחיה יצחק אחרי כן כ"א שנה, צא מהם שבעה עשר שהיה יוסף כשנמכר, נשארו ד' שנים ליצחק. מלמד שחיה יצחק אחר מכירתו של יוסף ארבעה שנים, הוא שאמר הכתוב: "ויבך אותו אביו" (בראשית לו לה), זה זקנו יצחק.¹⁶

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא ג – זכור – קבורת רבקה הנעלמה

את מוצא בשעה שמתה רבקה אמרין: מאן יפוק קומה? אברהם מת, יצחק עיניו כחות יושב בתוך הבית, יעקב ברח מפני עשו. יפוק עשו רשיעא קומה, דיהוון בירייתא אמרין ליטין ביזייתא דהכדין איינקון.¹⁷ מה עשו? הוציאו אותה בלילה. א"ר יוסי בר' חנינה: ולפי שלא יצאת מיטתה ברבים, אף הכתובים לא פירשו את מיתתה אלא מן הצד, הדא היא דכתיב: "ותמת דבורה מינקת רבקה" (בראשית לה ח). "ויקרא שמו אלון בכות" (שם), מהוא אלון? ר' שמואל בר' נחמן בשם ר' יונתן: לשון יוני הוא, אלון - אידי, אלון בכות - שתי בכיות. עד שיעקב יושב ומשמר אבלה של מיניקתו,¹⁸ באת לו בשורת אמו, הדה היא דכתיב: "וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו" (שם ט), מה היא ברכה שבירכו? ר' אחא בשם ר' יונתן ברכת אבליים בירכו.¹⁹

כתוב בפירוש שעשו בא למפגש עם יעקב משעיר. אבל סתירה זו היא במקרא עצמו ונראה שפרשנים מעטים, אם בכלל, מתעכבים עליה. וזה נושא נפרד שיש לדון עליו בפעם אחרת.

¹³ בניו של יעקב, אומר המדרש, בניגוד כמובן לפשט. כאילו כתוב יעקב ובניו.

¹⁴ סוף סוף היו אחים תאומים.

¹⁵ כאן המדרש כבר "מסיר את הכפפות" לגמרי, עם סמך רחוק משירת דוד ובלי שום סמך מהפרשה. לא עוד עשו שלא עשה תשובה, גם לא עשו החמדן שהעדיף רכוש על פני ארץ ישראל, אפילו לא עשו שמכבד את מעמד קבורת אביו, רק אותו עשו שאמר: "יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי", ובעיצומו של טכס קבורת יצחק. מדרשים אחרים, אגב, מספרים את הסיפור הזה על אבל יעקב, על בני יעקב שבאים לקבור אותו במערת המכפלה ועשו מנסה לערער וסופו של דבר מתקיימת נבואת רבקה: "למה אשכל גם שניכם יום אחד". ראה מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק מט: "נפתלי אילה שלוחה. כשהביאו יעקב לקבורה, היה עשו מעבד מלקברו, היה אומר מערת המכפלה אינה מחזקת אלא ארבעה זוגות, וכבר קבר את לאה במקומו. אמר לו יוסף: מכרת חלקך, שנאמר בקברי אשר כריתי לי (בראשית נ ה), והרי השטר במצרים. אמרו: מי ילך? ילך נפתלי כי קל הוא כאילה. מיד קפץ והלך למצרים להביא שטר המערה לקבור את אביו. עד שהוא הולך בא חושים בן דן והיה חרש, וכשראה שהיו מונעין ליעקב מלקברו, אמר מפני מה אבי אבא אינו נקבר, אמרו לו עשו מונע, והיה בידו מרה והכהו על צוארו, וראשו נפלה במערה, וכל מטתו של יעקב נתמלא דם, לקיים מה שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלים נח יא), ואותה שעה נתקיימה נבואת רבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד (בראשית כז מה)". ראה מקור מדרש זה במסכת סוטה יג ע"ב וכן בראשית רבה פרשת ויחי, פרשה צז כא. ראה דברינו [יעקב ועשו ומערת המכפלה](#) בפרשת ויחי.

¹⁶ ומאז שאמר יצחק לעשו: "לא ידעתי יום מותי" חי יצחק למעלה מארבעים שנה! ראה גם מדרש תנחומא (בובר) פרשת מקץ סימן יב: "היאך שיצא רדף אחריו לבן להורגו... נמלט ממנו, בא עשו בקש להורגו... יצא מעשו, באתה עליו צרת דינה, ואח"כ צרת רחל, ואח"כ הצרות הללו. בקש לנוח קימעה, עד שבאתה צרת יוסף, ואח"כ צרת יצחק אביו שמת עשר שנים אחר מכירתו של יוסף". (נראה שמדרש תנחומא מדייק יותר בסדר העתים ועם החשבון של הפסיקתא זוטרתא יש קצת בעיות). סדר פרשיות התורה מעלמים מאיתנו, לעיתים, פרטים כרונולוגיים מעניינים (כמו מועד הליכתו של עשו לאדום כנ"ל). לא רק אבא יעקב, אלא גם סבא יצחק בוכה כששומע שיוסף לא חוזר ממסעו לאחיו, ואת בשורת האחים: "חיה רעה אכלתהו". כאן אולי נמהל בכי יעקב על מות אביו יחד עם בכיו על בנו האהוב יוסף כי איננו. האם זה היה הזמן ליעקב להתחיל בעימותים חדשים עם עשו סביב קבורת יצחק? אולי דווקא "דוד עשו" היה למשענת בימים קשים אלה?

¹⁷ היחיד שנותר להלוויית רבקה הוא עשו בנה הרשע ואם הוא יצא לפני מיטתה יקללו הבריות את השדיים שהניקו בן כזה.

¹⁸ זו דבורה שנשלחה ע"י רבקה לקרוא ליעקב כפי שנראה להלן.

¹⁹ סיפור מותה של רבקה שקשור במותה של דבורה מניקתה, ושקברו אותה בצנעה בלילה ולפיכך סתם הכתוב ולא פירש את מותה (מלבד מה שיעקב מזכיר ערב מותה בפרשת ויחי כפי שהראינו לעיל) – סיפור זה מופיע במקומות רבים. ראה מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק לה: "מינקת רבקה. אמה של רבקה: אלון. לשון יוני, עד שהוא משמר אבלה של דבורה באתה להם בשורת אמו, הדא

רמב"ן פרשת וישלח, פרק לה פסוק ח

ותמת דבורה מינקת רבקה - לא ידעתי למה נכנס הפסוק הזה בין "ויקרא למקום אל בית אלי", ובין "וירא אלהים אל יעקב עוד" והפסיק בענין אחר שהיה בבת אחת ובמקום אחד. כי יעקב בבאו לזוה היא בית אל, בנה מזבח וקרא למקום אל בית אל, ונראה לו האלהים שם ויברך אותו, ולמה הושם הכתוב הזה בתוך ענין אחד.²⁰ והקרוב מה שאמרו רבותינו (ב"ר פא ה) שירמוז למיתת רבקה, ולכן קרא שם המקום ההוא אלון בכות, כי אין בכי ואנקה על המינקת הזקנה שיקרא שם המקום עליו. אבל יעקב בכה והתאבל על אמו הצדקת אשר אהבתהו, ושלחה אותו שם ולא זכתה לראותו בשובו, ולכן נגלה אליו האלהים וברך אותו לנחמו כאשר עשה ליצחק אביו אחרי מות אברהם (לעיל כה יא). ובשניהם אמרו חכמים (סוטה יד א) ברכת אבליים ברכו.²¹ וסיוע לזה מה שאמור למטה (פסוק כז) ויבוא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע, ואילו היתה רבקה שם היה מזכיר "אל אביו ואל אמו", כי היא השולחת אותו שם והגורמת לו כל הטובה, ויצחק בעצתה צוה אותו ללכת שם.²² וכתב רש"י ולפי שהעלימו את יום מותה שלא יקללו אותה הבריות, כרס שיצא ממנה עשו, אף הכתוב לא פרסמה. ומדרש חכמים הוא.²³ והנה גם מיתת לאה לא יזכיר.²⁴ אבל הכוונה להם מפני שהזכיר המיתה ברמז, ותלה הדבר במניקתה, וכיון שדָּבַר בה למה הסתיר הענין ולא גלה? וטעם הקללה אינו מחוור, שהרי הזכירו במיתת יצחק (להלן פסוק כט) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו.²⁵

אבל יתכן לומר שלא היה לה כבוד במיתתה, כי יעקב איננו שם, ועשו שונא אותה ולא יבוא שמה, ויצחק כהו עיניו ואיננו יוצא מביתו, ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שיקברו בני חת: וכענין הזה מצאתי (באלה הדברים רבה בפרשה כי תצא למלחמה) [תנחומא תצא ד], אמרו אתה מוצא כשמתה רבקה אמרין מאן יפוק קמא, אברהם מת, יצחק יושב בבית ועיניו כהות, יעקב הלך לו לפדן אדם וכו'.²⁶

פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא יב - בחדש השלישי

הוא דכתיב: וירא אלהים אל יעקב וגו' ויברך אותו, ומה ברכה בירכו, זו ברכת אבליים. ומפני מה לא נאמרה מיתת רבקה? לפי שבנה עשו, וגם נקברה בלילה מפני עשו, שלא יאמרו כן וכך תבוא על הבטן שנוצר בו איש כזה. ומה בקשה דבורה אצל יעקב? אלא בשעה שאמרה לו רבקה ושלחתי ולקחתך משם (בראשית כ"ז מ"ה), לא היה רוצה יעקב לזוז מאת לבן. מה עשתה רבקה? שיגרה דבורה אצל יעקב להביאו". וכן הוא בלשון דומה בתנחומא כי תצא ד. ובראשית רבה בפרשתנו, פרשה פא סימן ה: "ותמת דבורה מינקת רבקה וגו' ויקרא שמו אלון בכות, ר' שמואל בר נחמן אמר לשון יונית הוא אלון אחר, עד שהוא משמר אבלה של דבורה באה ליה בשורתא שמתה אמו, הה"ד וירא אלהים אל יעקב וגו' ויברך אותו, מהו ברכה ברכו ר' אחא בשם ר' יונתן אמר ברכת אבליים ברכו".

²⁰ בקיצור, שואל רמב"ן, מה עושה פסוק ח (בפרק לה) המספר על מות דבורה מינקת רבקה, בין פסוק ז מחד גיסא ופסוק ט מאידך גיסא, המספרים לנו על סגירת המעגל – על חזרתו של יעקב לבית אל משם יצא לדרכו ועל קיום הנדר "והיה ה' לי לאלהים"! אין זאת, אלא שמשוהו חשוב יותר מסתתר כאן.

²¹ על ברכת אבליים ראה גמרא כתובות דף ח עמוד ב והערך באנציקלופדיה תלמודית. ולא נותר בידינו רק חלק מהנוסח, כגון ברכה שניה - ניחום האבליים: "אחינו המיוגעים המדוכאים באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת. זאת היא עומדת לעד נתיב הוא מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים אחינו בעל הנחמות ינחם אתכם ברוך מנחם אבליים". והאבליים משיבים להם בברכה השלישית: "אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו, אחינו בעל הגמול ישלם לכם גמולכם ברוך אתה משלם הגמול". ונשכחו ברכות נאות אלה בימינו והוחלפו, אצל האשכנזים, בטופס ניחום מימי הביניים: "המקום ינחם אתכם וכו'" (מנהג חסידי אשכנז הקדום מתוך הזדהות עם האבל הלאומי הכללי) והספרדים מקיימים את הנוסח "מן השמים תנחמו" שמקורותיו בחז"ל: מסכת שמחות ברייתות מאבל רבתי פרק ד הלכה יג). ראה דף מיוחד שהקדשנו לנושא **ברכת אבליים** בדפים המיוחדים. והמקום יזכנו לרוב שמחות.

²² ראה שוב את תיאור רמב"ן את שובו של יעקב ליצחק אביו, לחברון, שהבאנו בעמוד הראשון.

²³ כוונתו למדרש פסיקתא דרב כהנא זכור ג שראינו לעיל. וכן הוא בפסיקתא רבתי פסיקתא יב זכור: "מהו וחטאת אמו? שהוציאו אותה בלילה כשמתה מפניו, והיא ציותה כן, אמרה: יעקב הצדיק בני אינו כאן, יצחק הצדיק בעלי יושב בבית מפני שכהו עיניו. יוציאני ביום ויהיה רשע הזה הולך לפני מיטתי ויהיו אומרים אוי מן הדד שזה הניק, לכך ציותה להוציאה בלילה". ראה גם תנחומא כי תצא ד. עד כדי כך שטמה רבקה את עשו בנה, או שמא כל זה בא בעקבות פרשת הברכות שלקח יעקב בעצתה.

²⁴ גם את מותה של לאה, אין התורה מספרת ואולי עוד אירועים חשובים אחרים. וזהו מסודות המקרא אילו אירועים מסופרים ואילו לא, כגון הפסוקים המספרים לנו בסוף העקדה על ילדי פילגשו של חרן ראומה שילדה את טבח ואת גחם ואת תחש ואת מעכה (על כך דווקא מצאנו לכאורה הסבר, ראה דברינו **בית נחור** בפרשת וירא), על תמנע פילגשו של עשו וכל אלופיו, על ענה אשר מצא את הימים במדבר ועוד כהנה וכהנה. ואילו על מות לאה ורבקה, בניגוד למות שרה ורחל, סתם הכתוב ולא פירש.

²⁵ אם עשו הוא רשע מקולל כל כך, אומר רמב"ן, עד שבגללו נסתרה קבורת רבקה, איך מזכירו הכתוב בשובה ונחת בקבורת יצחק לצדו של יעקב? ובבראשית לה כח שראינו לעיל, אכן מציין רמב"ן: "וקברוהו בכבוד עשו ויעקב בניו גדולי העולם".

²⁶ רמב"ן מוכן לקבל את שיטת המדרש שקבורת רבקה הייתה בצנעה ולא היה מי שילוה אותה בדרכה האחרונה: אברהם שאיננו יצחק שכהו עיניו, יעקב שנמצא בחרן וכו'. רק לגבי עשו מציין רמב"ן להחליף את הגישה הקשה של המדרש שהיה מקולל, או שהיה מכפישם את זכרה של רבקה כמי שילדה אותו והניקה אותו, בדבר הרבה יותר פשוט. את רבקה שהעדיפה את יעקב על פניו וגרמה לכל העניין של גניבת הברכות, אותה עשו שונא ולא יבוא לקבורתה. אבל את יצחק שאהב אותו, הוא מכבד ומוקיר. בכך, שבנו וחרברנו את מות יצחק עם מות רבקה (נכון יותר רבקה עם יצחק) – והכל בשל יחסי הורים-ילדים מורכבים וסבוכים. וכבר הראינו במספר מקומות ש"מעשה אבות סימן לבנים" איננו רק כמופת ודוגמא חיובית, אלא גם כדוגמא לשיפור, הפקת לקח ולימוד משגיאות מי יבין.

בחדש השלישי (שמות יט : א). למה בחדש השלישי? שלא ליתן לאומות העולם פתחון פה לומר אילו נתן אף לנו את התורה היינו עושים אותה. אמר להם הקב"ה : ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי.²⁷

שבת שלום
מחלקי המים

---

²⁷ מדרש זה אולי איננו קשור כ"כ במות יצחק ורבקה וקבורתם, אך כיוון שבין השיטין צפים ועולים כל הזמן יחסי יעקב ועשו, רצינו לסיים במדרש זה שמזכיר לנו שסוף סוף עשו איננו אומה ככל אומות העולם, הוא תאום שלנו. בנש"ק (בנם של קדושים) גמור. בנם של יצחק ושרה, נכדם של אברהם ושרה (גם של בתואל ואשתו, אבל גם יעקב כזה). תאום מלא של יעקב. הדלת בפניו אף פעם לא נסגרת. האם זה כבוד לרומא אדום? האם מדרש זה נדרש לתופעת הגיור של בני רומא ואדומים בזמנם?